

Grzegorz Wolak

O kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku - cz. 1

The cognition of the court in the inheritance acquisition confirmation proceedings - part 1

I. WPROWADZENIE

Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku, potocznie nazywane postępowaniem o spadek (w artykule określeń tych będę używał zamiennie) i nierzadko, a przy tym błędnie, utożsamiane ze sprawą o dział spadku, jest jednym z postępowań nieprocesowych uregulowanych w kodeksie postępowania cywilnego. Odnoszą się do niego art. 669-679 kpc.

Stwierdzenie nabycia spadku może nastąpić również w postępowaniu o dział spadku, jeżeli nie doszło wcześniej do sądowego stwierdzenia nabycia spadku lub sporządzenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 681 kpc). Wniosek o dokonanie działu spadku z istoty swej obejmuje wówczas także *implicite* żądania stwierdzenia jego nabycia¹. Przedmiot postępowania

o dział spadku jest jednak inny i jest nim podział majątku spadkowego między współspadkobierców stosownie do wielkości ich udziałów w spadku.

Od dnia 2.10.2008 r. tj. od dnia wejścia w życie ustawy z 24.08.2007 r. o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw², nie jest to już wyłączny tryb stwierdzenia praw do spadku po osobie zmarłej. Obok sądowego postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, drugą drogą prawną uzyskania urzędowego potwierdzenia nabycia praw i obowiązków w ramach spadkobrania (dziedziczenia) jest także postępowanie przed notariuszem zakończone sporządzeniem przez niego aktu poświadczenia dziedziczenia. Ten ostatni tryb nie dotyczy jednak: po pierwsze - spadków tzw. „spornych”³, po

¹ Dz.U. Nr 181, poz. 1287.

² Zob. np. B. Dobrzański w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 971, J. Gudowski w: *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza, t. II*, Warszawa 2001, s. 259, E. Skowrońska - Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2001, s. 207 B. Kordasiewicz w: *System Prawa Prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, pod red. B. Kordasiewicza, Warszawa 2009, s. 459, J. Kremis w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2013, s. 1719.

³ Akt poświadczenia dziedziczenia może być sporządzony, gdy spadkobiercy złożą zgodne żądanie poświadczenia dziedziczenia przez notariusza (art. 95c § 2 pkt 1 ustawy z 14.02.1991r. Prawo o notariacie, cyt. dalej jako pr.not.). Jakiegokolwiek spory pomiędzy potencjalnymi spadkobiercami np. o ważność testamentu muszą być rozstrzygane w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku (zob. np. E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2011, s. 143).

drugie - nabycia spadku na podstawie testamentów szczególnych z art. 952-954 kc (art. 95a pr.not.) oraz po trzecie - nabycia spadków otwartych przed 1.07.1984r. (o wyborze tej daty zdecydowały względy techniczne - w połowie 1984r. wprowadzono w Polsce system PESEL, zaś numer PESEL spadkodawcy jest niezbędnym elementem aktu poświadczenia dziedziczenia - art. 95f § 1 pkt 3 pr. not.). Wreszcie krąg podmiotów uprawnionych do wystąpienia o wydanie przez notariusza aktu poświadczenia dziedziczenia nie jest tożsamy z kręgiem podmiotów mających legitymację do złożenia do sądu wniosku o stwierdzenie nabycia spadku. Jest on w gruncie rzeczy węższy i tworzą go osoby mogące wchodzić w grę jako spadkobiercy ustawowi lub testamentowi oraz osoby na rzecz których ustanowiono zapisy windykacyjne (arg. ex art. 95b pr.not.), podczas gdy stwierdzenia nabycia spadku może domagać się każdy kto ma w tym interes (art. 1025 § 1 zd. 1 kc). Zatem notarialny akt poświadczenia dziedziczenia nie jest tak do końca alternatywą dla sądowego postępowania o stwierdzeniu nabycia spadku.

Jak trafnie ujmuje to J. Kremis „nabycie spadku *ex lege* z chwilą jego otwarcia może niejednokrotnie stwarzać wątpliwości co do osób, które stały się spadkobiercami. Także następcom prawnym zmarłego może nieraz sprawić trudność dowód wstąpienia w prawa i obowiązki ich poprzednika. Okoliczności te mogą mieć wreszcie istotne znaczenie dla osób trzecich, zwłaszcza powiązanych ze spadkodawcą stosunkami prawnymi. Aby uniknąć wątpliwości, usunąć stan niepewności zaistniały wskutek śmierci osoby fizycz-

nej, konieczne stało się utworzenie instytucji prawnej spełniającej dla spadkobiercy funkcję legitymacyjną, umożliwiającą mu udokumentowanie następstwa prawnego po zmarłym a także części, w jakiej spadek odziedziczył. Celowi temu służy stwierdzenie nabycia spadku, a od 2.10.2008r. również poświadczenie dziedziczenia (...)”⁴.

Wobec osoby trzeciej, która nie twierdzi, że jest spadkobiercą, spadkobierca może udowodnić swoje następstwo prawne po spadkodawcy tylko stwierdzeniem nabycia spadku lub zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia (art. 1027 kc). Jeżeli w skład spadku wchodzi nieruchomości, wniosek spadkobiercy o wpis do księgi wieczystej wymaga wsparcia stwierdzeniem nabycia spadku lub zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia (zob. art. 34 zd. 2 oraz art. 31 ust. 2 ustawy z 6.07.1982r. o księgach wieczystych i hipotece). SN w uchwale z 11.03.1971 r. III CZP 3/71⁵, stwierdził, iż: „Jeżeli spośród spadkobierców tylko niektórzy z nich dziedziczą gospodarstwo rolne, podstawą wpisu do księgi wieczystej jest postanowienie wymienające spadkobierców dziedziczących to gospodarstwo. Jednakże w wypadku, gdy zachodzi wątpliwość co do charakteru nieruchomości, do dokonania wpisu konieczne jest przedstawienie przez wnioskodawcę wyroku ustalającego charakter tej nieruchomości”.

II. OBOWIĄZEK DZIAŁANIA Z URZĘDU PRZEZ SĄD W POSTĘPOWANIU O STWIERDZENIA NABYCIA SPADKU

Zasada kontradiktoryjności rządząca postępowaniami uregulowanymi przepisami

⁴ Zob. J. Kremis w: *Kodeks...*, op.cit., s. 1716-1717. Tak też E. Skowrońska - Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2011, s. 139.

⁵ OSNCP 1971, nr 11, poz. 191.

kodeksu postępowania cywilnego doznaje niekiedy wyłomów. Jest tak m.in. w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Brzmienie przepisów art. 670 i art. 677 kpc nie pozostawia wątpliwości odnośnie do tego, że wielu ustaleń sąd winien dokonywać w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku z urzędu (*ex officio*), niezależnie od wniosków stron (uczestników) postępowania i to nawet gdyby uczestnicy ci reprezentowani byli przez kwalifikowanego pełnomocnika (adwokata, radcę prawnego). W postępowaniu tym działanie sądu z urzędu musi więc przeważać nad zasadą kontrydiktoryjności⁶. W doktrynie np. J. Gwiazdomorski wskazywał, iż: „sąd w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku ma obowiązek badania ze szczególną starannością z urzędu, kto jest spadkobiercą (art. 670 § 1 zd. 1 kpc). Wskutek tego sąd musi bez żadnych ograniczeń dopuszczać i prowadzić dowody z urzędu, dopóki wszelkie możliwe sposoby wyjaśnienia sprawy nie zostaną wyczerpane”. Zdaniem tego Autora nawet gdyby wnioskodawca wykazał okoliczności, których ciężar udowodnienia spoczywa na nim, ale sąd poweźmie oparte na poważnych podstawach wątpliwości np. co do autentyczności testamentu, albo odnośnie do sporządzenia go pod wpływem wad oświadczenia woli, winien prowadzić dowody z urzędu⁷.

Trafnie ujął to SN np. w uzasadnieniu postanowienia z dnia 8 listopada 2012 r. I CSK 163/12⁸, stwierdzając, iż „w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku rola sądu jest determinowana ustawowym obowiązkiem

działania z urzędu, a rozstrzygnięcie zapada bez względu na wnioski stron, lecz stosowanie do wyników postępowania dowodowego oraz norm prawa materialnego, znajdujących zastosowanie w ustalonym stanie faktycznym sprawy (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2009 r., IV CSK 129/09 i z dnia 9 września 2011 r., I CSK 12/11). Oznacza to, że związanie sądu twierdzeniami wniosku dotyczy tylko osoby spadkodawcy, a w pozostałym zakresie sąd spadku ma pełną swobodę orzekania, wyznaczoną jedynie normami prawa materialnego oraz wynikami przeprowadzonego postępowania dowodowego. Jeżeli sąd uzna, że zgłoszone dowody nie są wystarczające dla wypełnienia obowiązków ciążących na nim z mocy art. 670 kpc, może nałożyć na uczestnika określone obowiązki dowodowe, egzekwować ich wykonanie, a w razie potrzeby zastosować konsekwencje procesowe ich niewykonania (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2009 r., IV CSK 129/09). Trzeba jednak podkreślić, że art. 670 kpc nie zwalnia uczestników postępowania od obowiązku wskazywania dowodów dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne, w postępowaniu tym bowiem ma zastosowanie art. 232 zd. pierwsze kpc⁹. Na uczestniku, który podniósł fakt lub zarzut, spoczywa zatem także ciężar udowodnienia jego prawdziwości (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1998 r., III CKN 38/98, z dnia 26 stycznia 1999 r., III CKN 134/98 i z dnia 21 kwietnia 2004 r., III CK 420/02¹⁰). Artykuł

⁶ Zob. W. Borysiak w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2013, s. 909, post. SN z 10.07.1998 r., I CKU 47/98, OSN 1999, Nr 3, poz. 47 oraz post. SN z 24.09.2009 r. IV CSK 129/09, niepubl.

⁷ Zob. J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1985, s. 146-147.

⁸ Niepubl.

⁹ Tak też np. B. Kordasiewicz w: *System...*, op.cit., s. 464.

670 kpc nie wyłącza też stosowania przez sąd drugiej instancji art. 381 kpc (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2002 r., IV CK 178/02¹¹ i z dnia 21 kwietnia 2004 r., III CK 420/02¹²).

III. REGULACJA ART. 670 I ART. 677 KPC

Relevantne z punktu widzenia przedmiotu naszych rozważań przepisy art. 670 i art. 677 kpc brzmią obecnie¹² następująco:

- Sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. W szczególności bada, czy spadkodawca pozostawił testament, oraz wzywa do złożenia testamentu osobę, co do której będzie uprawdopodobnione, że testament u niej się znajduje. Jeżeli testament zostanie złożony, sąd dokona jego otwarcia i ogłoszenia (art. 670 kpc),
- sąd stwierdzi nabycie spadku przez spadkobierców, choćby byli nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. W postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów (art. 677§ 1),
- w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd stwierdza także nabycie przed-

miotu zapisu windykacyjnego, wymieniając osobę, dla której spadkodawca uczynił zapis windykacyjny, oraz przedmiot tego zapisu (art. 677§ 2),

- stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego może nastąpić również przez wydanie przez sąd postanowienia częściowego (art. 677§ 3).

W świetle tych przepisów za niewątpliwą uznać należy tezę o tym, iż celem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku jest ustalenie wszystkich spadkobierców wstępujących w prawa i obowiązki majątkowe po danym spadkodawcy oraz określenie przypadających im udziałów, a także wskazanie zapisobierców windykacyjnych i przypadających im przedmiotów takich zapisów. W postępowaniu tym Sąd stwierdza nabycie spadku przez spadkobierców, „których prawa zostały wykazane” (art. 676 kpc). Gdyby spadkobiercy tacy nie zgłosili się, lub też żaden ze zgłaszających się spadkobierców nie wykazał swoich praw, nastąpi stwierdzenie przez sąd nabycia spadku przez gminę ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Polsce albo przez Skarb Państwa (gdy ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Polsce nie da się ustalić, albo gdy miejsce to znajdowało się

¹⁰ OSNC 2004, nr 10, s. 41.

¹¹ OSNC 2004, nr 2, poz. 25.

¹² Przed dniem 2.10.2008r. tj. przed dniem wejściem w życie ustawy z 24.08.2007r. o zmianie ustawy Prawo o notariacie i niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007, Nr 181, poz. 1287) przepis art. 670 kpc miał następujące brzmienie: „§ 1. Sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. W szczególności bada, czy spadkodawca pozostawił testament, oraz wzywa do złożenia testamentu osobę, co do której będzie uprawdopodobnione, że testament u niej się znajduje. Jeżeli testament zostanie złożony, sąd dokona jego otwarcia i ogłoszenia. § 2. Sąd bada także z urzędu, czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne oraz którzy spośród spadkobierców powołanych z ustawy do spadku odpowiadają warunkom przewidzianym do dziedziczenia gospodarstwa rolnego”. Z kolei art. 677 kpc miał brzmienie: „§ 1. Sąd stwierdzi nabycie spadku przez spadkobierców, choćby byli nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. W postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów. § 2. W wypadku, gdy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne podlegające dziedziczeniu z ustawy, sąd wymieni w treści tego postanowienia ponadto spadkobierców dziedziczących to gospodarstwo oraz ich udziały w nim. § 3. Jeżeli w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku nie orzeczono o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego, sąd wyda w tym przedmiocie postanowienie uzupełniające, stosując odpowiednio przepisy niniejszego rozdziału”.

za granicą) jako spadkobierców ustawowych (art. 676 kpc w zw. z art. 935 kc)¹³.

Choć nie wynika to wprost z przepisów kpc, w treści postanowienia wydanego w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku koniecznym jest także zamieszczenie takich informacji jak: data i miejsce zgonu spadkodawcy, tytuł powołania wraz z określeniem przy spadkobraniu testamentowym testamentu, na podstawie którego dziedziczenie następuje, zaś przy dziedziczeniu ustawowym wskazanie stosunku małżeństwa albo stopnia pokrewieństwa poszczególnych spadkobierców. Oczywiście postanowienie to powinno spełniać wszystkie ogólne wymogi kpc odnoszące się do treści postanowień w postępowaniu nieprocesowym (art. 325 w zw. z art. 13 § 2 kpc, art. 361 i art. 516 kpc).

Postanowienie sądu wydane w takiej sprawie jest orzeczeniem deklaratoryjnym. Taki charakter tego orzeczenia wynika z natury prawnej dziedziczenia jako sukcesji uniwersalnej *mortis causa*. Nabycie spadku następuje bowiem *ex lege* z chwilą jego otwarcia, którą jest moment śmierci spadkodawcy. Z tą chwilą spadkobierca wstępuje w ogół praw i obowiązków majątkowych z zakresu prawa cywilnego jakie przysługiwały spadkodawcy. Na wniosek osoby mającej w tym interes sąd stwierdza jedynie *ex post* nabycie spadku. Właściwie ujął to W. Borysiak stwierdzając, iż „zarówno stwierdzenie nabycia spadku, jak i akt poświadczenia dziedziczenia mają jedynie znaczenie deklaratywne, poświadczając

stan wytworzony w chwili otwarcia spadku. Nie czynią więc one danej osoby spadkobiercą, lecz jedynie potwierdzają przysługującą jej prawa”¹⁴. Nie zasługuje moim zdaniem na aprobatę pogląd części doktryny o materialnoprawnych skutkach stwierdzenia nabycia spadku¹⁵.

IV. ZNACZENIE CHWILI OTWARCIA SPADKU

Zgodnie z art. 924 kc spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy. Termin „otwarcie spadku” jest pojęciem technicznoprawnym¹⁶. Prawidłowe określenie chwili otwarcia spadku jest istotne z wielu względów.

Ma ona znaczenie dla:

- a) określenia kręgu spadkobierców,
- b) ustalenia osób uprawnionych do zachowku,
- c) ustalenia składu majątku spadkowego,
- d) ustalenia prawa właściwego dla spraw spadkowych, w tym także z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego W wyroku z dnia 12 sierpnia 2009 r. IV CSK 146/09¹⁷ SN stwierdził, iż: „Pomimo tego, iż przepisy regulujące szczególny tryb dziedziczenia gospodarstw rolnych już nie obowiązują, w razie rozpoznawania spraw związanych ze spadkiem, należy stosować regulacje obowiązujące w dniu jego otwarcia”,
- e) określenia początku biegu terminu do wniesienia określonego powództwa pozostającego w związku ze spadkobranie (np. art. 929, 940§2 kc) lub początku biegu terminu

¹³ Zob. orz. SN z 17.12.1949 r., WAC 193/49, DPP 1950, Nr 7, poz. 59 z glosą J. Pietrzykowskiego oraz orz. SN z 7.7.1950 r., ŁC 189/50, OSN 1951, Nr 1, poz. 21.

¹⁴ Zob. W. Borysiak w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2013, s. 898.

¹⁵ Tak np. T. Felski, *Charakter i skutki prawne orzeczeń o stwierdzeniu nabycia spadku*, NP. 1974, nr 7-8, s. 51, M. Wojtyczek, *Skutki stwierdzenia nabycia spadku*, NP 1984, nr 7-8, s. 33-35.

¹⁶ Zob. E. Skowrońska - Bocian, *Prawo...*, op.cit., s. 34.

¹⁷ MoP 2009 nr 18, s. 972.

przedawnienia roszczeń związanych z dziedziczeniem (np. art. 1007§2 kc).

Stąd też obowiązkiem sądu przy ustalaniu zasad i porządku następstwa *mortis causa* po zmarłym spadkodawcy jest opierać się na przepisach prawa materialnego obowiązujących w dacie otwarcia spadku. Należy to mieć na uwadze, chociażby zważywszy na wielokrotne zmiany przepisów księgi IV kc. Jeszcze obecnie nierzadko wymaga to sięgnięcia przez sąd w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku np. do Kodeksu Napoleona, czy austriackiego ABGB¹⁸.

V. OBOWIĄZKI SĄDU

W POSTĘPOWANIU

O STWIERDZENIE NABYCIA SPADKU

1. Postanowienie sądu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku powinno mieć charakter - jeśli można to tak ująć - totalny tzn. obejmować cały spadek w rozumieniu art. 922 kc i wszystkich spadkobierców. To zaś oznacza, że sąd nie może stwierdzić nabycia spadku względem części majątku spadkowego albo tylko w stosunku do niektórych spadkobierców. Również SN w postanowieniu z 23.06.1967 r., III CR 104/67¹⁹ uznał, że: „Stwierdzenie nabycia spadku względem części majątku spadkowego, albo tylko w stosunku do niektórych spadkobierców jest niedopuszczalne”. Konsekwentnie niedopuszczalne byłoby również uchylenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku tylko co do

niektórych spadkobierców. Taki pogląd wyraził też SN w postanowieniu z 28.04.1971 r., III CRN 508/70²⁰, którego teza brzmi następująco: „Stosownie do art. 677 par. 1 kpc stwierdzenie nabycia spadku w stosunku do niektórych tylko spadkobierców jest niedopuszczalne. Z tej samej przyczyny niedopuszczalne jest również uchylenie postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku tylko co do niektórych spadkobierców”.

Sąd nie powinien oddalać wniosku, choćby wskazywał on jako spadkobierców osoby niepowołane do dziedziczenia, lecz winien wydać postanowienie, wymieniając w nim wszystkich spadkobierców, którym spadek rzeczywiście przypadł (art. 677 § 1 zd. 1 kpc). Tak samo sąd nie powinien oddalać wniosku tylko z tego powodu, że nie wskazano w nich wszystkich spadkobierców. W takim przypadku sąd winien wezwać wszystkie osoby zainteresowane do udziału w sprawie. Może się to dokonać także poprzez ogłoszenie (art. 672 kpc). Podstawy oddalenia wniosku nie może stanowić także twierdzenie, iż spadkodawca nie pozostawił żadnego majątku. Z różnych względów majątek spadkodawcy może zostać ujawniony później, a ponadto istotnym może być np. dla wierzycieli spadkodawcy ustalenie następców prawnych zmarłego, którzy obowiązani będą spłacić długi spadkowe. Spadek to jednak nie tylko aktywa, ale także pasywa. Słusznie wywodzi B. Kordasiewicz²¹, iż samo sformułowanie ustawy „stwierdzenie nabycia spadku”, silnie sugeruje, że ze sto-

¹⁸ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, austriacki kodeks cywilny z 1811, z mocą obowiązującą od 1 maja 1812. Obowiązywał również na terenie Galicji (zabór austriacki). Był trzykrotnie nowelizowany (1914, 1915, 1916). Na terenie południowej Polski stosowano go do końca 1946r.

¹⁹ OSN 1968, nr 2, poz. 24.

²⁰ Niepubl.

²¹ Zob. B. Kordasiewicz w: *System...*, op.cit., s. 458.

sownym postępowaniem mamy do czynienia wówczas, gdy istnieją jakieś aktywa majątku spadkowego. Tego rodzaju konkluzje byłyby jednak błędne. W razie zgłoszenia stosownego wniosku sąd stwierdza nabycie spadku niezależnie od tego, czy spadkodawca pozostawił jakikolwiek majątek. Takie zapatrywanie zostało też wyrażone przez SN w orzeczeniu z 16.05.1950r., ŁC 479/50²².

Podstawę oddalenia wniosku może natomiast stanowić fakt jego złożenia przez osobę niemającą interesu w stwierdzeniu nabycia spadku po określonym spadkodawcy (tak SN w orzeczeniu z 17.12.1949 r. Wa C 193/49²³). Zatem wniosek o stwierdzenie nabycia spadku obliguje sąd do takiego stwierdzenia, chyba, że sąd stwierdziłby brak legitymacji wnioskodawcy do wszczęcia takiego postępowania²⁴. Oczywiście mówimy o wniosku opłaconym (chyba, że sąd zwolnił wnioskodawcę od obowiązku uiszczenia opłaty sądowej) i nie dotkniętym brakami formalnymi, albo którego braki formalne wnioskodawca uzupełnił zgodnie z wezwaniem przewodniczącego (art. 130 kpc).

2. W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd nade wszystko winien ustalić fakt śmierci spadkobiercy oraz jej chwilę. Wyłącznymi dowodami, jakie mogą posłużyć sądowi do ustalenia tych faktów są: akt zgonu sporządzony przez kierownika urzędu stanu cywilnego na podstawie karty zgonu wystawionej przez lekarza, bądź prawomocne postanowienie sądu o uznaniu za zmarłego lub o stwierdzeniu zgonu, w przypadku kiedy

stwierdzenie zgonu osoby w zwykłym trybie nie było możliwe. Stwierdzony w ten sposób fakt śmierci aktualizuje problem ustalenia następców prawnych po zmarłym spadkodawcy.

3. Przepisy kodeksu cywilnego przewidują dwa tytuły powołania do spadku tj. testament i ustawę. Pomimo, że niefortunnie ujmując art. 926 § 1 kc (brzmi on następująco: „powołanie do spadku wynika z ustawy albo z testamentu”), pierwszeństwo ma powołanie do spadku wynikające z testamentu. Sąd spadku ma dlatego obowiązek badania z urzędu, czy spadkodawca pozostawił testament, bądź testamenty. Sąd wzywa do złożenia testamentu osobę, co do której będzie uprawdopodobnione, że testament u niej się znajduje. Jeżeli testament zostanie złożony, sąd dokonuje jego otwarcia i ogłoszenia (art. 670 kpc). Sąd dokona otwarcia i ogłoszenia testamentu, gdy ma dowód śmierci spadkodawcy (art. 649 § 1 kpc). Za utrwalony uznać należy w judykaturze i piśmiennictwie, pogląd o tym, iż otwarcie i ogłoszenie testamentu nie może być uzależniane od jego uprzedniej kontroli pod kątem ważności lub skuteczności, w związku z tym otwarciu i ogłoszeniu, a tym samym - wcześniejszemu złożeniu w sądzie spadku, podlega każdy testament spadkobiercy, choćby był odwołany lub nieważny²⁵.

Jest oczywiste, że ujawnienie testamentu (wszystkich testamentów, jeżeli spadkodawca sporządził ich więcej) stanowi, zważywszy na treść art. 941 i nast. w zw. z art. 1025 § 1 kc, bezwzględny warunek prawidłowego

²² PN 1950, nr 11-12, s. 516. W doktrynie tak np. T. Demendecki w KPC. *Komentarz*, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2008, s. 937, B. Kordasiewicz w: *System...*, op.cit., s. 458.

²³ DPP 1950, Nr 7, s. 60 z głosem J. Pietrzykowskiego.

²⁴ Zob. B. Kordasiewicz w: *System...*, op.cit., s. 459.

²⁵ Zob. np. orzeczenie SN z dnia 21.7.1951 r., C 691/51, PIP 1952, nr 1, s. 145.

orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku. Istotne dopełnienie obowiązku sądu w zakresie ustalenia, czy spadkodawca pozostawił testament, a w konsekwencji, czy jest to testament ważny i jaka jest jego treść, stanowią przepisy art. 646-654 kpc. Zatem obowiązek złożenia testamentu w sądzie spadku obejmuje wszystkie testamenty sporządzone przez spadkodawcę, również testamenty odwołane lub nieważne. SN w uchwale z 25.06.2003r., III CZP 14/03²⁶ trafnie stwierdził, iż „przewidziany w art. 646 kpc obowiązek złożenia testamentu w sądzie spadku dotyczy również notariusza i obejmuje każdy testament, także testament odwołany”.

W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd samodzielnie:

- rozstrzyga kwestię ważności i skuteczności testamentu (nieważność²⁷, bądź bezskuteczność²⁸ testamentu może być wynikiem różnorodnych okoliczności; ramy i przedmiot artykuły nie pozwalają zagadnienia tego tu omawiać);
- dokonuje wykładni testamentu według reguł wskazanych w art. 948 kc, przy czym pamiętać należy, że art. 948 kc, dotyczący wykładni ważnego testamentu, nie może *per se* uzasadniać liberalizacji wymagań formalnych przewidzianych dla testamentu jako czynności prawnej formalnej;

- ocenia skuteczność odwołania testamentu (art. 946 kc) oraz odwołania uprzednio dokonanego odwołania testamentu²⁹.

W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku podlega ocenie ważność testamentu ustnego, także wtedy, gdy jego treść została stwierdzona w sposób określony w art. 952 § 2 i 3 kc. Tak trafnie uznał SN w postanowieniu z 16.12.1997 r., III CKN 310/97³⁰.

Jeżeli w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku uczestnicy postępowania wskazali - jako tytuł powołania do dziedziczenia - testament własnoręczny, który zaginął, to testament taki może stanowić podstawę dziedziczenia, fakt zaś jego sporządzenia, ważność oraz treść rozrządzeń w nim zawartych musi zostać udowodniona w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku albo w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku (zob. uchw. SN z 29.05.1987r., III CZP 25/87³¹ oraz post. SN z 16.4.1999 r., II CKN 255/98³²). To samo dotyczyć będzie testamentu przypadkowo zniszczonego przez testatora bądź osoby trzecie, bądź też trwale uszkodzonego bez zamiaru testatora odwołania testamentu. Odnosi się to także do testamentu allograficznego (art. 951 kc). Fakt sporządzenia testamentu allograficznego w przepisanej formie oraz jego treść mogą być wykazywane za pomocą wszelkich środ-

²⁶ OSNC 2004, nr 7-8, poz. 106 z aprobowanymi głosami: M. Niedośpiąta, NPN 2005, nr 1, s. 56 i nast. oraz Z. Woźniaka, Rej. 2005, nr 6, s. 145 i nast.

²⁷ W doktrynie dokonuje się podziału przesłanek ważności testamentu na cztery grupy: zdolność spadkodawcy do sporządzenia testamentu, wady oświadczenia woli testatora, treść testamentu, forma oświadczenia woli testatora (zob. S. Wójcik, F. Zoll w: *System Prawa Prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, pod red. B. Kordasiewicza, Warszawa 2009, s. 284).

²⁸ Przykładowo można wskazać, że testament jest bezskuteczny gdy: a) spadkobierca powołany w nim do dziedziczenia nie dożyje spadku, bądź jest traktowany tak jakby nie dożył otwarcia spadku (art. 928§2, art. 1020 kc), b) wskazanie spadkobiercy w testamencie nastąpiło w taki sposób, że nie pozwala na jego indywidualizację, c) treść testamentu ustnego nie została stwierdzona w sposób przewidziany w art. 952 § 2 i 3 kc.

²⁹ Zob. np. G. Wolak, *Jeszcze o odwołaniu odwołania testamentu*, Rej. 2012, nr 9, s. 123-145.

³⁰ OSNC 1998, nr 7-8, poz. 115.

³¹ OSNC 1988, nr 9, poz. 117.

³² OSNC 1999, nr 11, poz. 194 z glosą aprobowaną M. Niedośpiąta, PIP 2000, z. 7.

ków dowodowych, nie wyłączając dowodu ze świadków lub z przesłuchania stron (post. SN z 8.10.2004r., V CK 184/04³³).

Za ugruntowany w judykaturze SN - pochwytawszy od uchwały składu 7 sędziów z 30.12.1968r., III CZP 103/68 mającej moc zasady prawnej³⁴ - uznać należy pogląd o tym, iż powództwo o ustalenie nieważności testamentu jest dopuszczalne o ile, interes prawny powoda nie może być zaspokojony w innym postępowaniu, w szczególności w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku albo w postępowaniu o uchylenie lub zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Trudno nie zgodzić się z E. Skowrońską-Bocian, która konstatuje, iż będzie to dopuszczalne w rzadkich przypadkach³⁵. Co do zasady właściwym forum dla roztrząsania kwestii ważności i skuteczności testamentu jest sądowe postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku. Bardziej radykalny był SN w uchwale z dnia 23 września 1966 r., III CZP 66/66³⁶ uznając, że „powództwo o ustalenie nieważności testamentu jest niedopuszczalne. W przedmiocie ważności testamentu rozstrzyga Sąd spadku w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku”.

W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd winien uwzględniać także wyłączenie określonej osoby od dziedziczenia dokonane przez spadkodawcę w tzw. testamencie negatywnym, w którym spadkodawca wyłącza od dziedziczenia spadkobiercę bądź spadkobierców ustawowych nie powołując w to miejsce nikogo innego. Do dziedziczenia

dochodzą wtedy pozostali spadkobiercy ustawowi.

O ważności i skuteczności testamentu sąd nie wypowiada się w sentencji postanowienia w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku. Ustalenie to stanowi przesłankę rozstrzygnięcia o tytule powołania określonego spadkobiercy do spadku.

4. W przypadku dziedziczenia z ustawy Sąd z urzędu winien badać takie okoliczności jak te: czy spadkodawca w chwili śmierci pozostawał w związku małżeńskim, a jeśli tak to z kim; czy miał dzieci; w tym także pozamałżeńskie, czy przysposobił dzieci, a jeśli któreś z dzieci nie żyje, czy pozostawiło swoje dzieci; w braku dzieci, czy rodzice spadkodawcy zmarli i kiedy; w braku zstępnych i rodziców, czy spadkodawca miał rodzeństwo, a w odniesieniu do braci i sióstr zmarłych przed spadkodawcą, czy pozostawili swoich zstępnych; w braku rodzeństwa i ich zstępnych, czy żyją dziadkowie spadkodawcy, a gdyby któreś z nich nie dożyło otwarcia spadku, czy pozostawiło zstępnych. W braku wszystkich tych osób, sąd winien ustalić czy żyją dzieci małżonka spadkodawcy (jego pasierbowie), których oboje rodzice nie żyją na datę otwarcia spadku. Wyjaśnienie tych kwestii jest konieczne, aby sąd mógł właściwie wyznaczyć następców prawnych przy dziedziczeniu z ustawy spośród 6 grup spadkobierców ustawowych, przy czym grupy dziedziczenia ustawowego wzajemnie się wykluczają³⁷. W razie potrzeby Sąd winien zażądać odpowiednich odpisów aktów stanu cywilnego.

³³ Niepubl.

³⁴ OSNCP 1969, nr 5, poz. 85.

³⁵ Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Prawo...*, op.cit., s. 85.

³⁶ OSPIKA 1967 nr 10, poz. 256.

³⁷ Zob. H. Witczak, A. Kawałko, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2011, s. 101.

„Jeżeli w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku okaże się, że spadkodawca pozostawił dzieci pozamażeńskie, w stosunku do których ojcostwo jego nie zostało ustalone, sąd powinien wyjaśnić tę okoliczność, udzielić zainteresowanym odpowiednich wskazówek i odroczyć rozprawę, by umożliwić im podjęcie czynności zmierzających do wykazania swych uprawnień spadkowych. W razie zaś potrzeby powinien zawiadomić prokuratora” - post. SN z 28.04.1975 r., III CRN 42/75³⁸. Warto wskazać, iż Sąd Najwyższy w postanowieniu z 8.11.2012 r., I CSK 163/12³⁹ uznał, że jeżeli w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku - ze względu na ujawnione okoliczności dotyczące intymnej sfery życia spadkodawcy, które mogą wskazywać na pozostawienie jeszcze jednego dziecka - powstaną uzasadnione wątpliwości co do kręgu spadkobierców, sąd powinien dokonać ogłoszenia na podstawie art. 672 kpc.

W przypadku dziedziczenia z ustawy (art. 931 kc i nast.) wyłącznymi dowodami łączącego uczestników postępowania ze zmarłym odpowiedniego stosunku pokrewieństwa czy też pozostawania z nim w małżeństwie są odpisy aktów stanu cywilnego (urodzenia, małżeństwa). Sąd nie może poprzestać w tym zakresie na oświadczeniu uczestnika, np. złożonym w ramach zapewnienia spadkowego. Nawet gdyby nie kwestionowali tego inni uczestnicy postępowania.

W celu ułatwienia sytuacji dowodowej uczestników postępowania o stwierdzenie nabycia spadku polski ustawodawca prze-

widział specjalny środek dowodowy, jakim jest zapewnienie spadkowe co do tego, że nie istnieją inni spadkobiercy, którzy mogliby wyłączać od dziedziczenia spadkobierców zgłaszających się lub dziedziczyć wraz z nimi. Przedmiotem zapewnienia są wszelkie okoliczności dotyczące testamentów spadkodawcy oraz okoliczności dotyczące istnienia osób, które wchodziłyby w rachubę jako spadkobiercy ustawowi (art. 671 kpc). Jak trafnie wskazuje B. Kordasiewicz „wartość zapewnienia jako środka dowodowego jest ściśle powiązana z modelem dziedziczenia ustawowego przyjętym przez ustawodawcę. Jeżeli krąg osób powołanych do dziedziczenia z ustawy jest dość wąski, można oczekiwać rozeznania uczestników postępowania co do więzów pokrewieństwa łączących spadkodawcę z potencjalnymi spadkobiercami. Natomiast, operowanie szerokim kręgiem spadkobierców ustawowych, do czego powrócono w prawie polskim, sprawia, że w sytuacjach w których nie wchodzi w rachubę dziedziczenie zstępnych spadkodawcy, do składanych oświadczeń należy podchodzić z daleko idącą rezerwą, ponieważ nie można zakładać, że uczestnicy postępowania orientują się w zawiłościach dotyczących stopni pokrewieństwa”⁴⁰.

W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku możliwym jest wezwanie przez sąd spadkobierców, by w ciągu 6 miesięcy od ogłoszenia zgłosili się i udowodnili swe prawa do spadku, pod rygorem pominięcia (art. 673 pkt 4 kpc). Dowód ten przeprowadza się w dwóch sytuacjach. Obligatoryjnie, jeżeli nie

³⁸ Niepubl.

³⁹ Niepubl.

⁴⁰ Tak też np. B. Kordasiewicz w: *System...*, op.cit., s. 466.

doszło do złożenia zapewnienia w trybie art. 671 kpc, a ponadto - fakultatywnie⁴¹ (według trafego poglądu większości doktryny) - także wówczas, gdy złożone zapewnienie oraz inne dowody nie zostaną uznane przez sąd za wystarczające. Dane podawane w ogłoszeniu (art. 673 pkt 1-3 kpc) mają na celu identyfikację osoby spadkodawcy oraz majątku, który pozostawił.

5. Sąd spadku winien badać to, czy osoby powołane do spadku mają zdolność do dziedziczenia tj. zdolność do nabycia praw i obowiązków wchodzących w skład spadku po osobie zmarłej. Zdolność ta, będąca wycinkiem zdolności prawnej, przysługuje osobom fizycznym żyjącym w chwili otwarcia spadku (art. 927 § 1 kc) oraz osobom prawnym i tzw. ułomnym osobom prawnym (art. 33¹ kc), pod warunkiem, że istnieją w dacie otwarcia spadku. Warunkową zdolność dziedziczenia ma także *nasciturus* (warunek zawieszający żywych narodzin - art. 927 § 2 kc) oraz fundacja ustanowiona w testamencie (warunek wpisania jej do KRS w ciągu 2 lat od ogłoszenia testamentu - art. 927 § 3 kc).

6. Stwierdzenie nabycia spadku nie może nastąpić przed upływem 6 miesięcy od otwarcia spadku, chyba, że wszyscy znani spadkobiercy złożyli już oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 1026 kc). Przepis art. 1026 kc winien być przy tym odczytywany łącznie z art. 1015 kc. Termin ten ulegnie dlatego wydłużeniu, jeśli spadkobiercy dowiedzą się o tytule swojego powołania do spadku później niż w chwili jego otwarcia. Obowiązkiem sądu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku jest dlatego badanie, czy upły-

nęło już 6 miesięcy od otwarcia spadku. Jeśli zaś termin ten nie upłynął, sąd winien zbadać czy wszyscy znani spadkobiercy oświadczyli się już odnośnie do tego czy spadek przyjmują czy też nie. W razie niespełnienia tych przesłanek rozprawa winna być odroczone (sięganie po instytucję zawieszenia postępowania jest zbędne), tak aby doszło do upływu sześciomiesięcznego terminu z art. 1026 kc.

7. Zasadą jest, iż przedmiotem badania sądu nie są składniki spadku. Od zasady tej przewidziane są dwa wyjątki:

a) w sytuacji przewidzianej w art. 961 kc w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku koniecznym jest ustalanie przez sąd składu spadku. W myśl art. 961 kc jeżeli spadkodawca przeznaczył oznaczonej osobie w testamencie poszczególne przedmioty majątkowe, które wyczerpują prawie cały spadek, osobę tę poczytuje się w razie wątpliwości nie za zapisobiercę, lecz za spadkobiercę powołanego do całego spadku. Jeżeli takie rozrządzenie testamentowe zostało dokonane na rzecz kilku osób, osoby te poczytuje się w razie wątpliwości za powołane do całego spadku w częściach ułamkowych odpowiadających stosunkowi wartości przeznaczonych im przedmiotów.

Bez ustalenia składu spadku, ale też wartości poszczególnych jego składników nie byłoby możliwym zweryfikowanie, czy testator w testamencie rozdysponował składnikami swojego majątku wyczerpującymi prawie cały spadek, a tym samym czy dokonał powołania do spadku, czy też jedynie ustanowił zapisy zwykłe. Potwierdził to także SN w tezie 2 postanowienia z 21.07.1977r, III CRN

⁴¹ Zdaniem A. Napiórkowskiego także i w tym przypadku po stronie sądu istnieje obowiązek wezwania spadkobierców przez ogłoszenie (zob. tegoż Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku, NP 1969, nr 5, s. 742).

156/77⁴² stwierdzając, iż: „W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku ustalenie składu spadku może mieć miejsce tylko wyjątkowo, w szczególności w odniesieniu do należącego do spadku gospodarstwa rolnego (art. 670 § 2 kpc) oraz w sytuacji przewidzianej w art. 961 kc”.

b) przy dziedziczeniu ustawowym spadku otwartego po 1.10.1990r. a przed 14.02.2001 r. sąd powinien ustalić, czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne o powierzchni przekraczającej 1 ha lub wkład gruntowy w rolniczej spółdzielni produkcyjnej, a także, którzy spośród spadkobierców powołanych z ustawy do spadku odpowiadają warunkom przewidzianym do dziedziczenia wymienionych składników spadku.

W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 1969 r. III CZP 132/68⁴³ wyrażono trafne zapatrywanie, iż „Ustalenie, że do spadku nie należy gospodarstwo rolne, sąd zamieszcza w uzasadnieniu postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, a nie w sentencji tego postanowienia”. Brak podstawy prawnej do negatywnego rozstrzygnięcia w sentencji postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku o nieistnieniu w spadku gospodarstwa rolnego nie oznacza, że prawidłowość stosowania przez sąd pierwszej instancji przepisów postępowania spadkowego, a w szczególności art. 670 § 2 i 677 § 2 kpc, została wyłączona spod kontroli rewizyjnej (obecnie apelacyjnej - uwaga Autora). Jeżeli sąd spadku, z naruszeniem przepisów prawa, nie orzekł o dziedziczeniu całości spadku, tzn. nie orzekł o tym, kto na był spadek (art. 677 § 1 kpc) oraz należące

do spadku gospodarstwo rolne (art. 677 § 2 kpc), ograniczając się jedynie do stwierdzenia nabycia spadku według ogólnych zasad dziedziczenia z pominięciem nabycia spadkowego gospodarstwa rolnego według szczególnych zasad dziedziczenia, to orzeczenie takie jest wadliwe, wbrew bowiem wyżej wymienionym przepisom nie orzeka o całości nabycia spadku. Skoro zaś o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku powinien sąd orzec z urzędu, niezależnie od żądania osoby składającej wniosek o stwierdzenie nabycia spadku, to brak orzeczenia o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego nie wyłącza możliwości zaskarżenia postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku jako orzeczenia niepełnego, nie rozstrzygającego o całości spadku. Dlatego też, jak to już wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 26 lutego 1969 r. sygn. III CZP 176/68, rewizja (obecnie apelacja - uwaga Autora) od postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku może być oparta na tej podstawie, że sąd w sentencji postanowienia nie orzekł o dziedziczeniu należącego do spadku gospodarstwa rolnego.

Uwzględnianie w treści postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku szczególnego dziedziczenia gospodarstw rolnych nie dotyczy dziedziczenia testamentowego gospodarstwa rolnego co do spadków otwartych po dniu 1.10.1990 r. (chwila wejścia w życie ustawy z 28.07.1990r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. nr 55, poz. 321 ze zmian.). Gospodarstwo to dziedziczą bowiem ci sami spadkobiercy, którzy dziedziczą ogół spadku (tak trafnie SN w postanowieniu z 23.11.1999 r., II CZ 132/99⁴⁴).

⁴² Niepubl.

⁴³ OSNCP 1969 nr 7-8, poz. 131.

⁴⁴ Niepubl.

W przypadku spadków otwartych pomiędzy 5.07.1963 r. (z tą datą szczególne zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych wprowadziła ustawa z 29.06.1963r. o ograniczeniu podziału gospodarstw rolnych⁴⁵) a 1.10.1990 r. obowiązkiem sądu w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku obok ustalenia spadkobierców dziedziczących spadek na zasadach ogólnych, jest także wskazanie spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne. Co do takich spadków jest to niezależne od tego, czy dziedziczą oni spadek na podstawie ustawy, czy też dziedziczą go na podstawie testamentu. W braku takiego wskazania sąd musi wydać postanowienie uzupełniające. W razie postępowania o uchylenie lub zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w trybie art. 679 kpc, nowo wydane postanowienie także powinno wskazywać tych spadkobierców i przypadające im udziały.

Należy wskazać, że przepisy odnoszące się do warunków dziedziczenia gospodarstw rolnych były kilkukrotnie nowelizowane od momentu wejścia w życie kodeksu cywilnego. Dla ustalenia spadkobierców gospodarstwa rolnego relewantne są przepisy obowiązujące w chwili otwarcia spadku.

8. W postanowieniu wydanym w sprawie o spadek Sąd stwierdza nabycie przedmiotu zapisu windykacyjnego, wymieniając osobę, dla której spadkodawca uczynił zapis windykacyjny, oraz przedmiot tego zapisu (art. 677 § 2 kpc), przy czym stwierdzenie nabycia

przedmiotu zapisu windykacyjnego może nastąpić również przez wydanie przez sąd postanowienia częściowego (art. 677 § 3 kpc). W przypadku ustanowienia przez spadkodawcę zapisu windykacyjnego wywołującego skutki rzeczowe zadaniem sądu prócz oceny ważności i skuteczności testamentu notarialnego⁴⁶, w którym został on ustanowiony jest także zbadanie ważności i skuteczności samego rozrządzenia spadkodawcy zawierającego ustanowienie zapisu windykacyjnego (zob. 981¹ § 2, 981², 981³ kc) oraz ustalenie kwestii związanych z przyjęciem lub odrzuceniem zapisu windykacyjnego. Kwestia uznania za niegodnego nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego musi być z kolei rozstrzygniętą w odrębnym postępowaniu (procesie), tak samo jak kwestia niegodności dziedziczenia (zob. uwagi zawarte w II części artykułu). W uchwale z dnia 7 lutego 2014 r. III CZP 95/13, SN uznał, iż: „1. Jeżeli sąd w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku nie orzekł o zapisie windykacyjnym, uczestnik postępowania może wystąpić z odrębnym wnioskiem o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego. 2. Skuteczność zapisu windykacyjnego podlega ocenie na podstawie prawa obowiązującego w chwili otwarcia spadku”⁴⁷.

9. W toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku sąd winien ustalić, czy w skład spadku wchodzi nieruchomości mająca założoną księgę wieczystą. Wynika to z art. 36

⁴⁵ Dz.U. nr 28, poz. 168. Zasady te zostały następnie przejęte do kodeksu cywilnego.

⁴⁶ Przepis art. 981¹ § 1 kc zastrzega wyłącznie formę notarialną dla testamentu, w którym ma być ustanowiony zapis windykacyjny. Zapis windykacyjny ustanowiony w testamencie mającym inną formę szczególną, wywołuje jedynie skutki zapisu zwykłego. Ustanowienie zapisu zwykłego nie jest objęte zakresem kognicji sądu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku.

⁴⁷ OSNC 2014 nr 11, poz. 112. O ile druga teza tego orzeczenia jest trafna, o tyle z pierwszą nie można się moim zdaniem zgodzić. Zob. szerzej G. Wołak, *Z problematyki zapisu windykacyjnego*, cz. 1, Jurysta 2014, nr 6, s.16-30, cz. 2, Jurysta 2014, nr 7-8, s. 16-26.

ust. 1 ustawy z 6.07.1982r. o księgach wieczystych i hipotece, obligującego sądy do zawiadomiania sądu właściwego do prowadzenia księgi wieczystej o każdej zmianie właściciela nieruchomości, dla której założona jest księga wieczysta.

10. W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd winien też badać takie kwestie mogące mieć wpływ na wynik postępowania, jak: ważność umowy o zrzeczenie się dziedziczenia⁴⁸ (art. 1048 kc), czy skuteczność wydziedziczenia dokonanego przez spadkodawcę w testamencie (art. 1008 kc).

11. Jak słusznie stwierdza W. Borysiak⁴⁹, ze względów funkcjonalnych wskazane jest zamieszczenie w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku informacji o tym, w jaki sposób spadek został przyjęty przez poszczególnych spadkobierców. Tym niemniej nie jest to element konieczny, gdyż niewskazanie w treści postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku tego, w jaki sposób spadkobierca przyjął spadek, lub nawet pomyłka sądu w tym zakresie, nie wpływa na rozszerzenie lub zmniejszenie odpowiedzialności spadkobiercy, który może powoływać się w każdym postępowaniu wytoczonym przeciwko sobie na ograniczenie swojej odpowiedzialności za długi spadkowe.

Warto w tym miejscu przytoczyć także stanowisko J. Gwiazdomorskiego⁵⁰, który stwierdził, iż w art. 677 § 1 zd. 2 kpc powiedziano, że: „...w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz

wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów”. Moim zdaniem nie tylko te dane mają być w sentencji postanowienia zamieszczone. Chyba nie ulega wątpliwości, że w sentencji tej wymienić należy nie tylko imię i nazwisko spadkodawcy, ale także datę i miejsce jego śmierci. Ponadto celowe jest podanie w sentencji postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku tytułu powołania spadkobiercy oraz - celem ułatwienia ustalenia, w jaki sposób spadkobierca odpowiada za długi spadkowe - rodzaju przyjęcia spadku przez spadkobiercę”. Również w ocenie B. Kordasiewicza⁵¹ ”za pożądane uważa się wskazanie (chodzi o postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku - dopisek Autora), czy spadek został przez poszczególnych spadkobierców przyjęty wprost, czy też z dobrodziejstwem inwentarza. Wcześniej taki pogląd prezentował też J. Kosik odwołując się do względów praktycznych⁵².

W praktyce sądy nierzadko wskazują w sentencji postanowienia w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku w jaki sposób doszło do nabycia spadku przez spadkobierców (wprost, czy też z dobrodziejstwem inwentarza). To prawda, iż zamieszczanie takiej wzmianki nie jest obowiązkiem sądu, ale *de lege lata* praktykę taką, w szczególności, gdy dochodzi do nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza (art.1015 § 2 zd. 2, art. 1016 kc), co wiąże się z odpowiedzialnością spadkobierców za długi spadkowe ograniczo-

⁴⁸ Dla przykładu umowa zrzeczenia się dziedziczenia może być nieważna wskutek niezachowania formy aktu notarialnego, zastrzeżonej *ad solemnitatem*.

⁴⁹ Zob. W. Borysiak w: *Kodeks...*, op.cit., s. 912. Tak też np. J. Kosik, w: *System prawa cywilnego. Prawo spadkowe. Tom IV*, s. 303.

⁵⁰ Zob. J. Gwiazdomorski, *Prawo...*, op.cit., s. 150.

⁵¹ Zob. B. Kordasiewicz w: *System...*, op.cit., s. 528.

⁵² Zob. J. Kosik, w: *System...*, op.cit., s. 303.

ną do wysokości stanu czynnego spadku ustalonego w spisie inwentarza (art.1031 § 2 kc), ze względów funkcjonalnych i praktycznych należy ocenić pozytywnie.

Dla porządku rzeczy odnotować należy, iż w judykaturze SN ugruntowany w zasadzie jest pogląd o tym, iż żaden przepis nie nakłada na sąd obowiązku zawarcia w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku określenia, w jaki sposób spadek został przyjęty przez spadkobierców. Zawarcie takiego określenia nie jest także uzasadnione celem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku. Celem tego postępowania jest bowiem jedynie ustalenie kręgu spadkobierców po określonym spadkodawcy oraz wielkości przypadających im udziałów. Spory związane z zakresem odpowiedzialności za długi spadkowe zarówno dłużnicy, jak i wierzyciele muszą rozwiązywać w drodze innych postępowań sądowych, np. w sprawie z powództwa wierzyciela z tytułu odpowiedzialności spadkobiercy za długi spadkowe. Zdaniem SN nie jest dlatego dopuszczalna apelacja co do braku w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku wzmianki, że przyjęcie spadku nastąpiło z dobrodziejstwem inwentarza (zob. post. SN z 19.04.2002 r., III KKN 543/01⁵³; uchw. SN z 13.10.2010 r., III CZP 64/10⁵⁴; uzasadnienie wyroku SN z 29.04.2011 r., I CSK 439/10⁵⁵).

W II części artykuły wskazane zostaną kwestie, które nie powinny być przedmiotem

kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, pomimo iż w mniejszym bądź większym stopniu mają związek ze śmiercią spadkodawcy i odnoszą się do jej następstw. Ponadto omówione zostanie zagadnienie jurysdykcji krajowej w tym postępowaniu. Jest to zagadnienie istotne z tego względu, iż brak jurysdykcji krajowej sąd winien brać pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy, a rozpoznanie sprawy z naruszeniem przepisów o jurysdykcji krajowej skutkuje nieważnością postępowania (art. 1099 § 2 kpc).

SŁOWA KLUCZOWE

Spadek, nabycie spadku, otwarcie spadku, postępowanie sądowe, kognicja sądu

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule (cz. 1 i 2) zostaną omówione zagadnienia związane z zakresem kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Kognicja (łac. cognitio) to ogólnie rzecz ujmując „poszukiwanie, rozpoznawanie, zwłaszcza sądowe”, „rozpatrywanie sprawy sądowej, dochodzenie, śledztwo”⁵⁶. Ujmując to inaczej zostanie omówione w nim to jakimi kwestiami natury faktycznej i prawnej winien zajmować się sąd w takim postępowaniu, i co winno znaleźć swoje odzwierciedlenie w treści postanowienia spadkowego, bądź w jego pisemnych motywach (uzasadnieniu), a które kwestie powinny pozostać poza zakresem zainteresowania sądu.

⁵³ Niepubl.

⁵⁴ OSNC 2011, Nr 3, poz. 26.

⁵⁵ Niepubl.

⁵⁶ Zob. *Słownik języka polskiego. Tom trzeci*. H-K, pod red. W. Doroszewskiego, Warszawa 1961, s. 789, *Słownik wyrazów obcych*. PWN, pod red. naukową J. Tokarskiego, Warszawa 1980, s. 362, *Słownik wyrazów obcych z przykładami i poradami*. PWN, pod red. M. Bańki, Warszawa 2009, s. 466.

KEYWORDS

Inheritance, inheritance acquisition, opening the inheritance, court proceeding, cognition of the court

SUMMARY

In this article (parts 1 and 2), issues related to the scope of inheritance acquisition confirmation proceedings will be discussed. Generally speaking, cognition is defined as

“case examination; investigation especially by the court”, “judicial consideration of the case, inquiry, examination”. In other words, this article discusses the factual and legal issues that should be considered by the court in such proceedings and reflected in an inheritance decision or in a written statement of reasons, as well as matters that should not be considered by the court.

BIBLIOGRAFIA

- Borysiak W., w: Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2013.
 Demendecki T. w: KPC. Komentarz, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2008.
 Dobrzański B., w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 1975.
 Gudowski J., w: Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza, t. II, Warszawa 2001.
 Gwiazdomorski J., Prawo spadkowe w zarysie, Warszawa 1985.
 Felski T., Charakter i skutki prawne orzeczeń o stwierdzeniu nabycia spadku, NP 1974, nr 7-8.
 Kordasiewicz B., w: System Prawa Prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe, pod red. B. Kordasiewicza, Warszawa 2009.
 Kosik J., w: System prawa cywilnego. Prawo spadkowe. Tom IV.
 Kremis J., w: Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2013.
 Napiórkowski A., Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku, NP 1969, nr 5.
 Skowrońska - Bocian E., Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki, Warszawa 2001.
 Skowrońska - Bocian E., Prawo spadkowe, Warszawa 2011.
 Witczak H., Kawałko A., Prawo spadkowe, Warszawa 2011.
 Wojtyczek M., Skutki stwierdzenia nabycia spadku, NP 1984, nr 7-8.
 Wolak G., Jeszcze o odwołaniu odwołania testamentu, Rej. 2012, nr 9.

NOTA O AUTORZE

Grzegorz Wolak, dr, wiceprezes i przewodniczący II Wydziału Karnego Sądu Rejonowego w Stalowej Woli, adiunkt w Katedrze Prawa Prywatnego Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli.